

RAPOR-Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gizli tarikat raporu-1: Devlet eliyle büyüdüler!

Aydınlık'ta yayınlanan DİB'in "gizli" tarikatlar raporu: Cemaatler 1980 sonrası demokratikleşme ve ekonomik büyüme ortamında geliştiler, palazlandılar ve büyük birer şirket ya da holdinge dönüştüler. 1990'lar boyunca ama özellikle 2000 sonrasında şirketler, holdingler kurdular, okullar açtılar...

03 Ağustos 2019 tarihli yazı dizisinin 1. Bölümü:

<https://www.aydinlik.com.tr/diyanet-isleri-baskanligi-ndan-gizli-tarikat-raporu-1-devlet-eliyle-buyuduler-turkiye-agustos-2019#2>

Cemaatler 1980 sonrası demokratikleşme ve ekonomik büyüme ortamında geliştiler, palazlandılar ve büyük birer şirket ya da holdinge dönüştüler. 1990'lar boyunca ama özellikle 2000 sonrasında şirketler, holdingler kurdular, okullar açtılar...

Diyane İşleri Başkanlığı'ndan gizli tarikat raporu-1: Devlet eliyle büyüdüler!

'Cemaatler bir taraftan şeffaf olmayan yapıları ile kendilerini korumaya alırken aynı zamanda şeffaf olmayan ilişki ağlarını kendileri lehine bir fırsata çevirdiler. Mali açıdan çok büyüdükleri için cemaatler aynı zamanda birer rant kapısı da oldu'

'1983 sonrası... hemen hemen tüm siyasi partilerin ama özellikle muhafazakâr olanların cemaatlerle ittifaklar kurması... cemaatlere mutadın dışında bir büyüme fırsatı sunmuş oldu. 1985 ve sonrasında cemaatler sadece din öğretimi ve maneviyat eğitimi ile uğraşan yapılar olmakla kalmadı... '

'Sahip oldukları insan kaynağını ticari/mali kazanımlar elde etmek için seferber etti; devlet bürokrasisinde gizlice örgütlenmeye ve bu konumlarını kendi mensupları lehine kullanmaya ve dolayısıyla devletteki kadroları liyakat kriteri dışında suiistimal etmeye başladılar.'

Diyane İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı Tarikat Raporu, Kaynak Yayınları tarafından kitaplaştırıldı. Oktay Yıldırım'ın yayına hazırladığı raporda, Türkiye'deki tarikatlar tarihsel süreç içinde ele alınıyor, özellikle FETÖ yapılanmasının yarattığı tahribata işaret edilerek bundan sonra alınması gereken önlemlere yer veriliyor. Çalışmanın önsözünde yer alan değerlendirmeyi özetleyerek sunuyoruz. Ara başlıkları biz koyduk:

İSLAMI ANLAMA BİÇİMLERİ

Ülkemizde faaliyet yürüten (dini) yapıların bir kısmı, İslam tarihi boyunca var olan geleneksel teşekküllerin devamı niteliğinde, diğer bir kısmı ise sosyo-politik şartların ortaya çıkardığı yeni hareketlerdir. Bunların yanında henüz kurumsal yapılanma sürecini tamamlamamış, bir şahıs etrafında toplanan bireysel hareketler de söz konusudur. Çoğunlukla İslam'dan beslendiğini belirten bu şahıs veya teşekküllerin İslam'ı anlama ve bu anlayışı topluma sunma biçimlerinin tespit edilmesi, toplumu İslam dininin inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularında aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı açısından önem arz etmektedir. Öte yandan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din ve dini kavramları istismar ederek topluma zarar veren oluşumlara karşı vatandaşlarımızda farkındalık ve bilinç oluşturma vazifesinin de bulunduğu hususu izahtan varestedir.

TÜRKİYE’NİN DİNÎ HARİTASI

Şimdiye kadar ülkemizdeki dini oluşumlar son 100 yıldır izlenen din-devlet ilişkilerindeki iniş çıkışlı politikalar ve genellikle devletin dini yapılar üzerinde tahakküm kurma yönündeki eğilimi sebebiyle dini yapıların mağduriyeti çerçevesinde ele alınmaktaydı. Özellikle 1950 öncesi dönemde izlenen din-karşıtı katı politikaların ürünü olarak ortaya çıkan cemaatler Türkiye’ye özgü birtakım özellikler taşımaktaydı. Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili İnkılap kanunlarıyla varlıkları tanınmayan tarikatlar, maruz kaldıkları baskılar sonucu bu dönemlerde faaliyetlerini oldukça gizli bir şekilde sürdürerek hayatiyetlerini sürdürmeye çalıştılar.

Daha sonra ülkedeki demokratik yumuşamanın yaşandığı yıllardan itibaren bu yapılar, çeşitli dernek, vakıf vb. legal kuruluşlar şeklinde “cemaat” adı verilen bir örgütlenme biçimi geliştirdiler. Bu grupların temel amacı, İslam’ın devlet eliyle ve desteğiyle öğretilmemesi ve hatta yasaklanması sebebiyle İslam eğitiminde oluşan boşluğu doldurmak, toplumun manevi hizmetlerini yürütmek, dine karşı oluşan söylem ve politikaların etkisini kırmak ve en önemlisi de tıpkı Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında olduğu gibi devletin tekrar dine karşı olumlu politikalara dönmesini sağlamaktır.

Türkiye’deki cemaatler büyük oranda devlet karşıtı bir söyleme ve anlayışa zemin olmamaya özen gösterdiler. Hatta bu sebeple Türkiye’deki İslami oluşumların “millî” karakteri bilimsel literatürde özellikle dikkat çekilen bir hususiyettir. Dini cemaatlerin millî karakterlerinin, yani devleti prensip olarak olumlayıcı yaklaşımlarının eskiden beri muhafazakâr çevrelerde yaygın olan din-ü-devlet söyleminin bir devamı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle cemaatler Türkiye’de devletin kendilerine destek vermesine özel bir önem atfederler ve devlette görev alan müntesiplerinin çokluğuyla övünürler.

'GİZLİ ÖRGÜTLENME ZORUNLUYDU'

Gerçi cemaatlerin devlet içindeki örgütlenmesi genellikle gizli olmak zorundaydı; çünkü Cumhuriyet rejimi en başından beri cemaatleri kendisine karşı tehdit olarak algıladı. Zira Cumhuriyet’in ilk on yıllarında izlenen politikalar doğrudan din karşıtı bir yol izlediği izlenimi vermekle kalmamış zaman zaman dinin eğitim, kültür, siyaset, hukuk, sanat, edebiyat ve benzeri kamusal niteliğe sahip her alandan silinmesi yönünde açık seçik düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye’de 1950 sonrasında başlayarak devletin din politikaları zaman zaman eskiye dönme eğilimi taşısa da (özellikle askeri ihtilal dönemlerinde) genellikle artan oranda dini alanın özgürleştirilmesi ve cemaatlerin örgütlenmelerinin görmezden gelinmesi yönünde oldu. Hatta 1980 askeri darbesinden sonraki süreçte demokratikleşme yönünde önemli adımların atılmasıyla dini yapılar, ister devlet eliyle ister sivil yollarla, ciddi oranda büyüdü ve gelişti.

CEMAATLERİ SINIFLANDIRMAK

Türkiye’de dini cemaatleri sınıflandırma girişimleri olsa da bu konuda bilimsel literatür henüz yeterince olgunlaşmış değildir; çünkü bu türden çalışmalar soğukkanlı bilimsel/akademik araştırmalara konu edilmek yerine genellikle tarafgir değerlendirmelerle ele alınmıştır. 1950-1960 sonrası dönemde görünür hale gelen İslami yapıları 1980’e kadar cemaatler ve siyasi nitelikli yeni tip örgütlenmeler şeklinde iki grupta toplayabiliriz.

Birincisi, yani cemaatler, yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki din politikalarının ürünü olup tamamıyla yerli yapılardır. Hilafetin kaldırılması, medreselerin kapatılması ve tekke-zaviyelerin ilgası gibi doğrudan dine yönelik uygulamaların doğurduğu travmanın sonucunda üç büyük cemaat grubunun doğduğunu söyleyebiliriz:

Nakşibendiler gibi sufi niteliği devam ettirip aynı zamanda siyasi/toplumsal pratikler de geliştiren tarikat yapıları,

Nurcular: Her ne kadar sufi eğilimler taşısalar da esasen sufi bir yapı olmayıp "cemaat" adını tam olarak hak eden Türkiye'ye özgü Said Nursi'nin yolunu izleyen/propaganda eden yapılar,

Süleymancılar: Sufilikle yeni cemaat yapısını başarılı bir biçimde uzlaştıran ve özellikle din eğitimi konusunda alternatif olma arzusu içinde olan Süleyman Hilmi Tunahan'ın takipçileri.

SİYASETİN AÇTIĞI YOLDAN...

Birinci gruptakiler tabiatıyla oldukça geniş, zengin ve yaygın ve az fark edilebilir yapılarken 1970'li yıllardan itibaren siyasetin açtığı yoldan siyasi/toplumsal/kamusal görünümünü artırmaya ağırlık verdiler. İstanbul merkezli üç büyük grup ve bir de Adıyaman merkezli bir dördüncü grup bu sufi-meşrep yapıların en önemli dört grubunu teşkil eder. Bunlar dışında da küçük veya orta büyüklükte başka örnekleri de ülkemizde bolca mevcuttur. Dört büyük grup şunlardır:

- a. Mehmet Zahit Kotku'nun çevresinde oluşan İskenderpaşa Cemaati.
- b. Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun Erenköy'de başlattığı ve sufi bir yapı olan Hüdai Cemaati.
- c. Mahmut Ustaosmanoğlu'nun Fatih Çarşamba'da örgütlediği İsmail Ağa Cemaati.
- d. M. Raşit Erol çevresinde ortaya çıkan ve bugün Semerkand/Menzil grubu olarak bilinen yapı.

İkinciler ise Said Nursi'nin Risalelerinin Kur'an tefsiri olarak okunmasına adeta ibadet gibi inanan özel nitelikli bir gruptur. Bu grup en başından itibaren çok güçlü bir bağlılık geliştirici bir eğitim anlayışı ile hareket etmiş ve bunu da Said Nursi'nin "özel, seçilmiş" konumunu bağlılarının zihnine kazımak suretiyle başarmıştır. Bu cemaat diğer cemaatlerden farklı olarak İslam'ı bir kişinin eseri üzerinden okumaya ve bağlılarının dini anlayışını bu eserin çerçevesini çizdiği sınırlarda tutmaya özel bir önem atfetmektedir. Bu anlayış altında örgütlenen yine pek çok büyük grup mevcuttur: FETÖ, Yazıcılar, Okuyucular, Meşveret Grubu vs.

Süleymancılar da tek kişinin adı üzerinden gelişen bir grup olmalarına rağmen Süleyman Hilmi Tunahan'ın görüşleri yazıya geçmediği için bunların dini anlayışları daha geniş ve geleneksel İslam klasikleri çerçevesindedir. Ama bu yapının en önemli özelliği çoğu cemaatlerde gördüğümüz gizil yöntemlerle bağlılarının sadakatini ebedileştirmektir. Bu açıdan onlar da Nurculara benzemektedir; yani kapalı devre çalışıp, müntesipleriyle cemaatin ilişkisini şeffaf olmayan bir tarza büründürüp sadakati bu şekilde güvence altına almaktadırlar. Nurculardan farkları ise bir tek ismin yazıları üzerinden dini öğretilerini şekillendirmemeleridir. Gerçi Sufi nitelikteki diğer cemaatlerde de tarikat şeyhi olan liderlerinin sınırlarını çizdiği o yapıyı karakterize eden bir özel anlayış her zaman mevcuttur.

DARBEDEN SONRA

1980'lere kadar durumun ağırlıkla bu şekilde devam ettiğini söyleyebiliriz. Yani devlete ve onun din politikalarına duyulan büyük kuşku, kanunen tanınmasalar da artık toplumda kabul görmüş olan cemaat yapılarını güçlendirdi ve kendilerini toplumsal meşruiyete kavuşturdu. Devlet 1980'li yılların ortalarına kadar bu yapıları kanunsuz ilan ederek kovuşturmayaya tabi tutmuş ve ancak bu tarihten sonra yavaş yavaş kanunlardaki yasaklayıcı/kısıtlayıcı maddeler kaldırılmaya başlanmıştır.

Özal hükümeti bir taraftan devlet politikalarını daha demokratik ve liberal hale getirirken aynı zamanda bu demokratik ortamı besleyecek ekonomi-politikalar geliştirdi. Bu reformların neticesinde sivil hayat devlet karşısında gittikçe daha bağımsız bir konum almaya başlamış, dernekler, vakıflar daha özgür bir ortama kavuşmuştur.

'İLİŞKİ AĞLARINI FIRSATA ÇEVİRDİLER'

Cemaatler 1983 sonrası demokratik ortamdan en çok yararlanan gruplar oldu; çünkü hem şeffaf olmayan yapılarını korumuş hem de şeffaflaşan Türk siyasi ve toplumsal ortamından daha fazla konum elde edebilmişlerdir. Hemen hemen tüm siyasi partilerin ama özellikle muhafazakâr olanların cemaatlerle ittifaklar kurması, onların halk nezdindeki itibarını ve oy potansiyelini kullanma yönünde istekli olmaları bütün bunlar cemaatlere mutadın dışında bir büyüme fırsatı sunmuş oldu. 1985 ve sonrasında cemaatler sadece din öğretimi ve maneviyat eğitimi ile uğraşan yapılar olmakla kalmadı, daha fazla ve geniş bir ilgi alanına sahip oldu.

Sahip oldukları insan kaynağını ticari/mali kazanımlar elde etmek için seferber etti; devlet bürokrasisinde gizlice örgütlenmeye ve bu konumlarını kendi mensupları lehine kullanmaya ve dolayısıyla devletteki kadroları liyakat kriteri dışında suiistimal etmeye başladılar. Cemaatler bir taraftan şeffaf olmayan yapıları ile kendilerini korumaya alırken aynı zamanda şeffaf olmayan ilişki ağlarını kendileri lehine bir fırsata çevirdiler. 1990'lar boyunca ama özellikle 2000 sonrasında şirketler, holdingler kurdular, okullar açtılar. Kısaca bir maneviyat okulu olarak başlayan ve din öğretimindeki boşluğu doldurmak için ortaya çıkan dini cemaatler bugün gelinen noktada ilk çıkış amaçlarını tamamen terk etmemiş olsalar bile bu amaçlardan oldukça uzaklaşmış görünüyorlar.

'TARİHSEL GERÇEKLİK'

Bununla birlikte cemaatlere yönelik geliştirilecek politikaların Türkiye'nin son birkaç yıldır yaşadığı FETÖ problemi bağlamında ele alınması ciddi riskler taşımaktadır. Cemaatlerin FETÖ örnek gösterilerek ele alınması, FETÖ benzeri yapıların bunlar arasından çıkması ihtimali dile getirilerek konuya yaklaşılması Türkiye'deki dini yapıların tarihsel gerçekliğiyle ve dinamikleriyle uyumlu olmayan hatalı bir bakıştır. Aynı zamanda bu bakış açısı, cemaatlerle ilgili geliştirilecek özgün ve sahih politikaların yanlış bir noktadan hareketle ele alınması sebebiyle konuyu daha da karmaşık hale getirebilir. Çünkü FETÖ ihanet olayı bazı uluslararası istihbarat örgütlerinin bir devletin içinden manipüle edilebilmesi için buldukları işbirlikçileri kullanma problemidir. Bu geçmişte başka toplumsal yapılar iken mesela sağ ve sol cemaattan birçok dernek ve oluşum iken 1980 sonrasında bir dini yapı bu işbirliğinde kullanılmıştır. Bu bir ihanet eylemidir ve nev-i şahsına münhasır bir olay olarak ele alınmalıdır; yoksa sorun cemaat olmanın kendisi değildir.

Cemaatler 1980 sonrası demokratikleşme ve ekonomik büyüme ortamında büyüdüler, palazlandılar ve büyük birer şirket ya da holdinge dönüştüler. Mali açıdan çok büyüdükleri için cemaatler aynı zamanda birer rant kapısı da oldu. Mensuplarını destekleme, güçlendirme ve kayırma odaklı hareket eden bazı cemaatler diğerlerine göre daha çok bu rant pazarına dahil oldular.

'İNCELEME YAPMAK KAÇINILMAZ OLMUŞTU'

Türkiye'nin 15 Temmuz 2016'da dini istismar eden Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) eliyle maruz kaldığı ihanet ve darbe girişimi, ülkemizde dernek, cemaat, tarikat veya vakıf adıyla faaliyet yürüten dini yapıların derinlemesine incelenmesini zaruri hale getirmiştir.

Ülkemizdeki dini oluşumların sahih İslami esaslara uygunluk açısından incelenmesi dini duyguları istismar eden, hakikati tekelinde gören, hedefine ulaşmak için her yolu mubah sayan, din hizmetlerini güç devşirmeye ve çıkar sağlamaya matuf bir araca dönüştüren, baskı ve şiddet üreten bazı dini görünümü yapıların oluşmasına engel olacaktır.

Başkanlığın dini konularda en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu, Türkiye'de faaliyet yürüten dini sosyal teşekküller (cemaatler), geleneksel dini-kültürel oluşumlar (tarikatlara) ve gelişen şartlar muvacehesinde ortaya çıkan yeni dini akımlar konusunda birçok faaliyet yapmıştır.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun İnançlar ve Dini Oluşumlar Komisyonu koordinasyonunda gerçekleştirilen bu faaliyetler, 2016 yılında Türkiye'deki bütün yapıları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'deki "Dini-Sosyal Teşekküller, Geleneksel Dini-Kültürel Oluşumlar ve Yeni Dini Akımlar" üzerine yapılan çalışmalar araştırılmış, her bir şahıs ya da teşekkül hakkında ayrıntılı raporlar hazırlanmıştır.

Raporlar; ismin/yapının 1. Kısa biyografisi (oluşum ise, tarihsel süreci), 2. Öne çıkan görüşleri, 3. Faaliyetleri ve 4. Değerlendirme olmak üzere dört ana başlık etrafında kaleme alınmıştır. Hazırlanan raporların, ilgili kişinin/yapının kendi eserlerinden, konuşmalarından elde edilmiş veya akademik çevrede hazırlanmış çalışmalara dayanması, tasviri/betimleyici bir üslupla yapılması benimsenmiştir. Ayrıca isimler/teşekküller hakkında yapılan bu çalışmaların uzun vadeli devam etmesi ve sürekli güncellenmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

'DEVLET AKLI GEREKLİ'

Bir kısım guruplar bu kurtulmuş cemaat söylemini çok profesyonelce yapmakta, bir kısmı da daha bayağı yollar izlemektedir. Daha kaba ve göze sokan bir yöntem izleyen cemaatler genellikle eğitim seviyesi düşük mensup sahibi cemaatlerdir; daha okumuş olanlar ise bu cemaat ruhunu yeni, farklı ve bilimsel bir iş yaptığı hazzını vererek kazandırmaktadırlar. Kitaplarda yazan her türlü bilgiyi adeta kutsayarak doğru kabul eden ve sonrasında kitapta yazan şeyi dobra dobra anlatan bir söylem, mensuplarında hakkı her zaman ve şartta söyleme cesaretine sahip bir şeyh/hoca efendi izlenimi yaratmaktadır. Yani hurafe, bağlılığı güçlendirmek için bir katalizör görevi görmektedir. Kişi, bu hurafe saçma gibi görünse de ona inandığında inanılmaz bir tatmin duygusu yaşamaktadır. Böylece hocasına bağlılığı kat be kat artmış olmaktadır.

Netice itibariyle dinin temel kaynaklara dayanarak ilmi yöntemlerle doğru anlaşılması ve yorumlanması, Ehl-i Sünnet gelenekte olduğu gibi kucaklayıcı otantik fonksiyonunu icra etmesi açısından Türkiye’de en işlevsel olabilecek yapılar -bütün eksikliklerine ve zayıf yönlerine rağmen- yine Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat fakülteleridir. İslam dünyasına da örnek olacak sağlıklı bir dini anlayışın neşvünema bulması, devlet aklının bu kurumları desteklemesine ve önlerini açmasına bağlıdır."

YARIN: TARİKATLARIN TEK TEK İNCELENMESİ

<https://www.aydinlik.com.tr/diyanet-isleri-baskanligi-ndan-gizli-tarikat-raporu-1-devlet-eliyle-buyuduler-turkiye-agustos-2019#2>